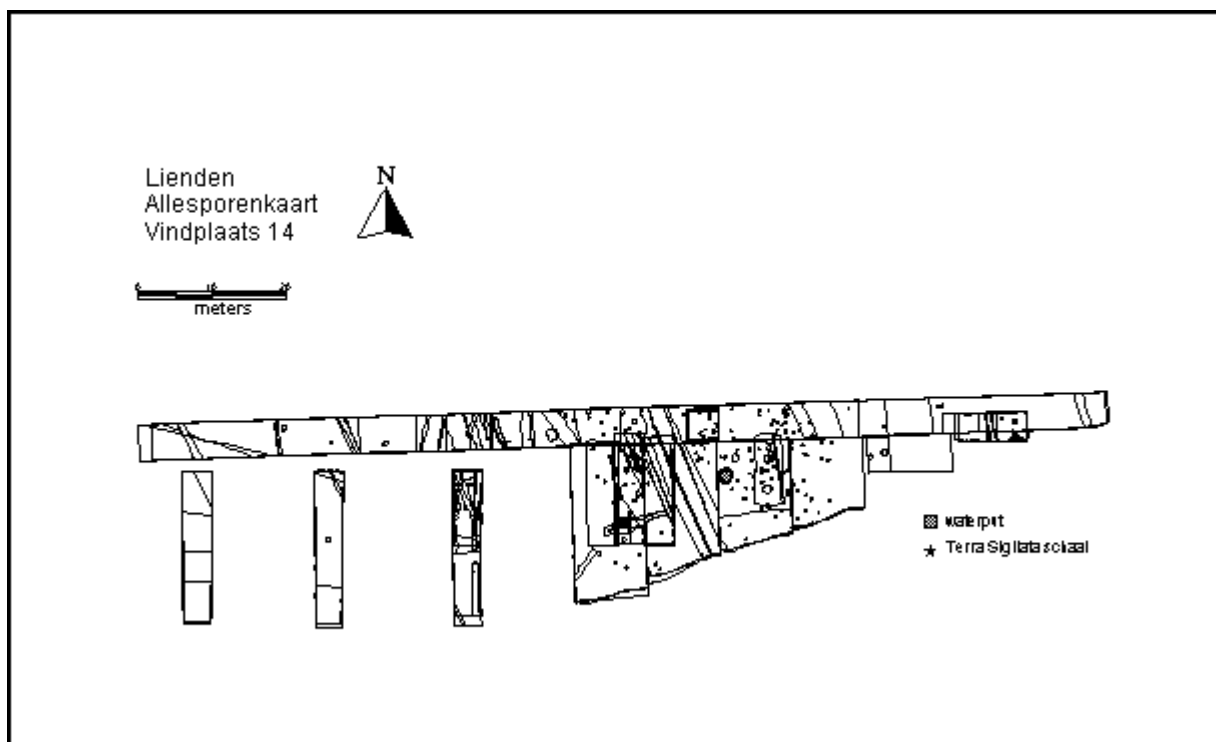
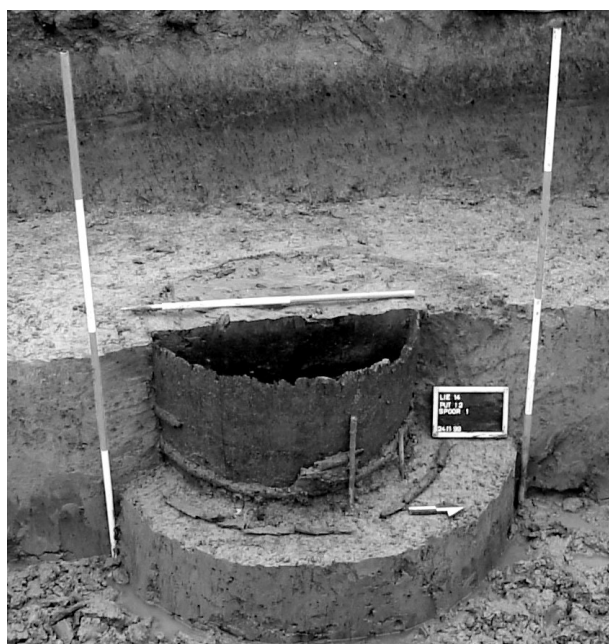

In het kader van de aanleg van de Betuweroute door de Projectorganisatie Betuweroute en de daarmee gepaard gaande bedreiging van het bodemarchief, diende ter hoogte van A15 knooppunt 35, in de gemeenten Lienden en Kesteren, provincie Gelderland, archeologisch onderzoek te worden verricht. Inventariserend archeologisch onderzoek door RAAP¹ (Asmussen, 1994) en Aanvullend Archeologisch Onderzoek (AAO) door het ADC² (Siemons & Sier, 1999; Sier & Drenth, 1999) leerde, dat in dit deel van het toekomstige tracé bewoningssporen uit het Laat-Neolithicum/de Vroege Bronstijd, de Midden-Bronstijd en de Romeinse Tijd te verwachten zouden zijn. Het uiteindelijke Archeologisch Onderzoek (AO) werd van oktober tot en met december 1999 uitgevoerd door het Archaeological Research and Consultancy, gevestigd te Groningen. Hierbij werden de vindplaatsen 14 (zie Figuur 1)³ en 15 van de Betuweroute op het terrein van woonwagencamp Lienden te Kesteren opgegraven. Ondanks het feit, dat de aandacht op de vroegste perioden gericht zou zijn, dateren enkele interessante ontdekkingen uit de Romeinse Tijd. Dat in de omgeving van Kesteren uit voornoemde periode nederzittingsresten van civiele en / of militaire aard gevonden zouden worden, stond bij voorbaat vast, getuige de vermelding van het *castellum* CARVO op de *Tabula Peutingeriana* alsmede door vroegere vondstmeldingen en opgravingen uitgevoerd onder auspiciën van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek. Vindplaats 16 van de Betuweroute, "Kesteren-De Woerd", dat onlangs door het ADC is opgegraven, leverde een schat aan Romeinse nederzittingsresten op. Deze vindplaats grenst oostelijk aan locatie C van vindplaats 15.

Figuur 1. Betuweroute Vindplaats 14, Locatie A

Waterput

Figuur 2. Waterput

Reeds bij de verwijdering van de bouwvoor in werkput 12, centraal op locatie A, tekende zich op 5,31 meter NAP een ronde grondverkleuring af: dit duidde op de mogelijke aanwezigheid van een waterput. Ongeveer een halve meter lager bleek het hout dusdanig geconserveerd te zijn gebleven, dat voorzichtigheid geboden was. Begeleid door intensieve telefonische ruggespraak tussen de beide auteurs, houtdeskundige respectievelijk projectleider van het Archaeological Research and Consultancy, werd het hergebruikte wijnvat – zoals later bleek – minutieus geprepareerd, gedocumenteerd en geborgen (zie Figuur 2).⁴ Hierbij werden de resten van een achttiental duigen van bijna één

meter lengte, radiaal gezaagd uit boomstammen van naaldhout (17 van *Abies* (zilverspar) en 1 van *Picea* (fijnspaar)), bijeengehouden door een acht à negen hoepels van *Corylus* (hazelaar)⁵ vrijgelegd (zie Tabel 1). Hoewel speciaal op de bevestigingen van de hoepels aan elkaar werd gelet konden deze verbindingen, zowel buiten als in het laboratorium, niet worden waargenomen.

Duig No.	Species	Resterende lengte	Breedte bovenzijde	Breedte onderzijde	Diameter	Aantal jaarringen	Groei	Maximale groei per jaar	Stempel	Terminus post quem
1	<i>Abies</i>	94	18,5	14,5	2,5 à 3,5	46	snel	0,4	Variant 1+2	
2	<i>Abies</i>	96	19	15	2,5 à 3	72	onregelmatig	0,3		
3	<i>Abies</i>	92	18	13,5	2 à 3,5	111	onregelmatig	0,2		137 n.Chr.
4	<i>Abies</i>	93	16	12	2 à 3,5	97	onregelmatig	0,2		142 n.Chr.
5	<i>Abies</i>	91	18	14,5	2 à 3,5	97	gemiddeld	0,2	Variant 1+2	143 n.Chr.
6	<i>Abies</i>	90	18	14	2 à 3,5	34	regelmatig	0,6		
7	<i>Abies</i>	92	19	15	2,5 à 3,5	60	onregelmatig	0,4		
8	<i>Abies</i>	92	17,5	13,5	2,5 à 3,5	78	gemiddeld	0,2		
9	<i>Abies</i>	92	17	13	2 à 3,5	54	snel	0,4	Variant 1	
10	<i>Picea</i>	96,5	16,5	13	2 à 3	56	regelmatig	0,4		
11	<i>Abies</i>	95	19,5	15,5	2 à 3,5	128	onregelmatig	0,2		131 n.Chr.
12	<i>Abies</i>	96	18	14	2 à 3	87	onregelmatig		Variant 1	132 n.Chr.
13	<i>Abies</i>	99	18,5	15	2 à 3,5	69	onregelmatig	0,4	Variant 1	
14	<i>Abies</i>	103	18,5	14	2,5 à 3,5	75	onregelmatig	0,3		
15	<i>Abies</i>	100	19,5	15,5	2 à 3,5	80	onregelmatig	0,3		
16	<i>Abies</i>	100	18,5	15	1,5 à 2,5	75	snel	0,4		
17	<i>Abies</i>	87 à 93	18	14,5	2 à 3,5	63	snel	0,3		
18	<i>Abies</i>	93,5	17,5	13	2,5 à 3	45	regelmatig	0,4	Variant 1	

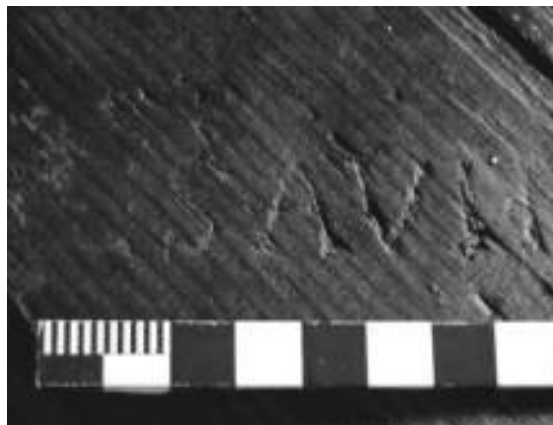
Tabel 1. Houtdeterminatie duigen (maten in centimeters).

Bij zorgvuldige reiniging op het Groninger Instituut voor Archeologie⁶ bleek één op de drie duigen stempels te bevatten, bestaande uit twee verschillende varianten:

1. [P] RIS [C] (zie Figuur 3)
2. [C] SAV [I / M / N] (zie Figuur 4; onderstreept is onduidelijk leesbaar)

Figuur 3. Houtstempel variant 1

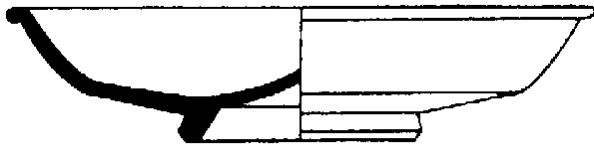
Figuur 4. Houtstempel variant 2

Het gaat om aanduidingen van de naam van de kuiper, de detailhandelaar of de afnemer. De eerste variant duidt mogelijk op de naam PRISCVS, een frequent voorkomende naam in geromaniseerd *Gallia* en *Germania*; in het *Corpus Inscriptionum Latinarum XIII* komt de naam bijvoorbeeld maar liefst zo'n 50 maal voor. De tweede variant is nochtans niet te herleiden. Of deze inscriptie te completeren is tot ISAVRIUS valt te betwijfelen; deze naam komt namelijk in de voornoemde provinciën niet voor. Opvallend is, dat de houtstempel van variant 2 slechts in combinatie met houtstempel van variant 1 voorkomt (zie Tabel 1). Met het oog op dendrochronologische datering van de ton werd een vijftal houtmonsters van de duigen genomen en verzonden naar de Stichting RING te Amersfoort. Daar onduidelijk was, of dit bij naaldhout überhaupt tot de mogelijkheden behoorde, werd besloten om een monster van de houten hoepels te nemen ten behoeve van ¹⁴C-datering. In de vulling van de waterput bevond zich overigens een paaltje - door het geringe aantal jaarringen ongeschikt voor dendrochronologische datering - die eveneens daartoe werd opgestuurd; deze zou inzicht kunnen verschaffen in de tijdstelling van het in onbruik geraken van deze bron. Wie schetste onze verbazing, dat dendrochronologische datering op naaldhout wel dégelijk mogelijk bleek en deze zelfs een keurige *terminus post quem* van de ton van 143 na Christus opleverde!⁷ Dit betekent thans de luxe situatie bestaat, straks de ¹⁴C-dateringen rechtstreeks te kunnen calibreren. De keramiek in de vulling duidt op het opgeven van de waterput in mogelijk het derde kwart van de tweede eeuw na Christus. Al met al zal deze derhalve zéér kort in gebruik zijn geweest, mogelijk gedurende slechts één generatie. Nader onderzoek van de stempels zal ons meer kunnen vertellen over de handel en wandel van een ton, zijn makers en gebruikers in de veertiger jaren van de twee eeuw na Christus (RAM-publicatie in prep.).

Terra Sigilata Schaal

In de westelijke helft van Locatie A, in Werkput 4, zijn in de vulling van een crevasse delen van een *terra sigilata* schaal gevonden van het type Dragendorff 18/31 (Dragendorff, 1895; zie Figuur 5).⁸ Gezien de afgeronde breukvlakken van de scherven heeft de fragmentatie reeds eertijds plaatsgevonden. Op de bodem van de schaal viel een stempel te ontwaren: “DRAPPVSF”, “Drappvs fecit”, “door (het pottenbakkersatelier van) Drappus gemaakt” (zie Figuur 6). Deze signatuur herleidt de fabricatie van de keramiek tot Trier in een periode tussen de Romeinse keizers Hadrianus (117-138 na Chr.) en Antoninus (138-161 na Chr.). Met de datering van het artefact kan het geulsysteem hierdoor met een grote waarschijnlijkheid gedateerd worden in de tweede helft van de tweede eeuw na Christus.

Stempels van dezelfde maker zijn te Arentsburg (*Praetorium Agrippinae*) en Mainz (*Moguntiacum*) aangetroffen op Dragendorff type 18/31; te Arentsburg, Mainz, Xanten (*Vetera Colonia Ulpia Traiana*) en Zugmantel op Dragendorff type 27; te Arentsburg, Heddesdorf, Vechten (*Fectio, Castellum Flevum*), Xanten en Zugmantel op Dragendorff type 31; te Zugmantel op Dragendorff type 32 en te Grusenberg (*Sumelocenna*), Rottenburg, Trier (*Trèves*) en Vechten op Dragendorff type 33 (Oswald, 1931).⁹

Figuur 5. Dragendorff type 18/31

Figuur 6. Sigillum

Literatuur

- Asmussen, P.S.G., 1994. Archeologische Begeleiding Betuweroute, deel C: Waardering van de vindplaatsen (RAAP-rapport 86).
- Dragendorff, B. H. 1895. Terra Sigilata. Bonner Jahrbücher 96, 18ff.
- Kranendonk, P. en E. Smits, 1999. Archeologische Begeleiding Betuweroute: Bestek Vindplaats 14/15: Woonwagenkamp/Lienden (Besteknummer: BR/ARC/14-15/19905372).
- Oswald, F., 1931. Index of potter's stamps on Terra Sigilata, Samian Ware.
- Sier, M.M. en E. Drenth, 1999. Aanvullend Archeologisch Onderzoek in het tracé van de Betuweroute, vindplaats 15, Kesteren / Lienden (Rapportage Archeologische Monumentenzorg 36).
- Sier, M.M., in prep. Archeologisch Onderzoek in het tracé van de Betuweroute, vindplaats 16.
- Siemons, H.A.R., en M.M. Sier, 1999. Aanvullend Archeologisch Onderzoek in het tracé van de Betuweroute, vindplaats 14, Kesteren / Woonwagenkamp (Rapportage Archeologische Monumentenzorg 39).

¹ Regionaal Archeologisch Archiverings Project, Amsterdam.

² Archeologisch Diensten Centrum, Bunschoten.

³ Digitalisering Drs. J. de Winter, ARC.

⁴ Copyright Projectgroep Archeologie Betuweroute. Fotografie: waterput Drs. M. Huisman, ARC; voorts Drs. R. Veenstra, ARC.

⁵ Houtdeterminatie Dr. Ingelise Stuijts, ARC.

⁶ Vondstverwerking Drs. M. Essink, Drs. Ing. G.J. de Roller, ARC.

⁷ Met dank aan Drs. E. Hanraets, RING.

⁸ Met dank aan Dr. M.C. Galestin, GIA.

⁹ Met dank aan Dr. S. Neu, Römisch-Germanisches Museum / Archäologische Bodendenkmalpflege, Keulen (D).